
Ігор Руденко

РУДЕНКО Ігор Михайлович — аспірант кафедри філософії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Сфера наукових інтересів — соціальна філософія та філософія історії.

ІННОВАЦІЇ: СУТНІСТЬ І ПРОЦЕС СТАНОВЛЕННЯ

Розглядається проблема інновацій в контексті творчих можливостей особистості. Доводиться, що потреби та умови існування людини є першопричинами нововведень, а традиції — основа становлення інновацій. Креативна діяльність особистості — процес формування інновацій.

Ключові слова: інновація (нововведення), творчість, традиція, прогрес, свобода.

Світ, у якому ми живемо, характеризується блискавкоподібним протіканням змін у всіх сферах суспільного буття. Спостерігається розвиток фундаментальних наук, високих технологій, формування великих інформаційних потоків, відбуваються перетворення у виробництві, ЗМІ, військовій справі тощо. Подібні трансформації займали місце у історії людства ще із сивої давнини. І це й не дивно, адже протягом життя кожна особистість прагне якнайкраще організувати своє буття. А це можливо лише при умові, коли людина долучається до процесу творення інновацій.

Буття людства не можливо уявити без виникнення останніх. Що таке інновація? Наукова література та засоби масової інформації постійно підкреслюють необхідність визначення цієї категорії. Але при окресленні меж цього поняття виникають складнощі навіть у науковців, не говорячи вже про

© І.Руденко, 2010

простих громадян. Дехто може пов'язати це із необізнаністю у сучасній науковій термінології. Проте, на нашу думку, справа полягає в тому, що категорія «інновація» охоплює досить широке коло питань, які варто враховувати, перш ніж давати їх характеристику.

Розкриття цієї проблеми науковцями здійснюється неоднозначно. Як у вітчизняній, так і у світовій літературі існують численні погляди на сутність і зміст поняття «інновація». І це не дивно, адже, як зауважив відомий американський футуролог Е. Тоффлер, серед проблем, з якими має справу суспільство, немає важливішої і складнішої, ніж проблема нововведень [7, с. 7]. Уперше цю категорію застосував австрійський економіст Й. Шумпетер на сторінках праці «Теорія економічного розвитку» (1912 р.). Під інновацією він розумів нову якість, властивість засобів виробництва, котру можна отримати шляхом удосконалення існуючого устаткування, введення нових засобів виробництва, або систем його організації [7, с. 7–8].

Подальший розгляд ученими змісту поняття інновації має певні суперечності, складності. Останні обумовленні різними підходами щодо його дефініції. Можна виділити три напрями тлумачення цього терміна. Інновація це:

— процес упровадження нових виробів, технологій тощо (Б. Санто, П. Друкер, Б. Твісс, Ф. Хаберланд, Л. Нейкова, Д. Черваньов);

— результат творчого процесу у вигляді продукту (П. Харів, Ю. Бажал, Р. Фатхутдінов, В. Мединський, П. Завлін, А. Васильєв, А. Кірякова, В. Максимов);

— комплекс заходів щодо вироблення та упровадження новинок (І. Буднікевич, Г. Осипов, І. Школа, О. Лапко) [7, с. 8].

Уцілому, сучасні словники зводять зміст інновацій до чогось нового. З одного боку можна погодитися із цим визначенням. Але це не просто нове, а якісно перетворене, перевлаштоване. Це досить велика і суттєва різниця. Інновацією не може бути річ, яка щойно створена, але за зразком, який

існував уже багато десятків років. Основний зміст інноваційної діяльності полягає в тому, щоб створити ту якісну характеристику, котрої даний предмет, система чи процес ще не мали. Це досить складна і напружена робота, яка вимагає великих інтелектуальних зусиль.

Як же виникають інновації та що лежить у їх основі? По даному питанню досить цікавими є погляди О. Князевої, котра виділяє три підходи щодо його вирішення. А саме: «Інновація як забуте старе... Інновація як перетин (культурних, національних тощо) традицій... Інновація як «мутація» культурних і соціальних естафет» [6]. «Мутація» розуміється як спонтанна зміна традицій.

Спробуємо проаналізувати дані підходи та окреслити власні погляди на цю проблему.

1) Розглядаючи «інновація як забуте старе», слід пам'ятати, що будь-яке нововведення, згідно закону заперечення заперечення, так чи інакше у своїй основі має старе коріння, тобто уже усталені і визнані знання. Наприклад, П. Гассенді стверджував: «Коли я говорю, що тіло вперше створюється або починає існувати, я, звичайно, не стверджую тим самим, що в ньому не існувало раніше нічого з того, що в ньому є субстанційним, або тілесним. Оскільки були раніше атоми і молекули або зерна із яких виникло тіло...» [5, с. 23]. Дж. С. Мілль ставить питання про співвідношення між новими законами, що виникли у новому цілому і законами, котрі виступають їх базою. Мислитель зазначає, що «нові закони, придушуючи частину попередніх, можуть співіснувати із іншою частиною і навіть поєднувати дію цих попередніх законів зі своїми власними» [5, с. 28]. Усе це свідчить, що старе є не прямим зразком, котрий безпосередньо і в повному обсязі втілюється у новому, а певною основою, базисом навколо якого встановлюються нові зв'язки та відношення.

На противагу цьому російський філософ М. Бердяєв утверджував: «Творчість є приростом енергії не із іншої енергії, а із

нічого» [2, с. 141]. Проте, настільки б рід не вирізнялася своєю якісною новизною, коріння її буття слід шукати у минулому. А. Бергсон у першому розділі своєї праці «Творча еволюція» підкреслював: «У дійсності минуле зберігається само собою, автоматично» [1]. І ще: «Ми без сумніву знайдемо дії, котрі передували даній дії» [1]. Усі ці факти свідчать про зв'язок між дійсністю і минулим.

2) «Інновації як перетин традицій». Під останніми слід розуміти таке знання або такий спосіб поведінки, котрі отримали визнання у суспільстві та передаються із покоління до покоління. М. Дмитрієва переконана, що поняття інновація і традиція міцно з'єднані однією ланкою. Ми вважаємо, що розглянути цей взаємозв'язок можна із кількох сторін. З одного боку, традиційний спосіб діяльності може бути взятий за основу будь-якої інновації, а з іншого боку — сліпе слідування йому може викликати певні складнощі або взагалі заблокувати шлях до формування нововведення. Існує і третій варіант, коли інновація, будучи визнаною у суспільстві, може перетворитися на традицію. Це помітив Т. Кун, указуючи: «Доля будь-якої інновації у когнітивній діяльності однакова: виникнення інновації, використання її як нововведення, слідування їй як зразку і перетворення зразка в успадковану поколіннями традицію» [4, с. 2]. Проте, перетин традицій у новій точці приводить до виникнення новацій, котрі отримуючи своє визнання у суспільстві перетворюються в інновації, а згодом останні — у традиції. І таким чином все відбувається по колу. Але кожного разу беруться нові аспекти. Тому, діалог учених стосовно об'єктів і фактів, отримавши опис і пояснення у минулому, являє собою спосіб прояву традицій і народження на їх основі інновацій у мисленнєвій діяльності сучасних науковців.

3) Щодо інновації як спонтанної зміни традицій, ми маємо наступні міркування. Досвід показує, що повторні відкриття, результати яких являють собою нові знання, котрі супере-

чать усталеним позиціям і теоріям зводяться до статусу не потрібних, а тому часто відкидаються. На подібні випадки вказують Т. Кун, С. Біблер, І. Локатос. Останній у праці «Фальсифікація і методологія науково-дослідницьких програм» звертає увагу на те, що у випадку конфлікту між добре обґрунтованою теорією і результатами експерименту фальсифікаціоністи визнають ці дослідження «як такі що не мають місця», тобто опускають їх [4, с. 3]. Зрозуміло, що такий підхід суперечить самій науці, котра покликана розкривати зміст об'єктів дослідження. Сучасні вчені йдуть далі тих теорій, котрі отримали своє визнання у минулому, оскільки розвиток науки передбачає поглиблення і розширення знання. А це буде неможливо, коли новітні досягнення отримують необґрунтоване заперечення.

Розглянуті підходи демонструють нам лише основу, підґрунтя завдяки яким стає можливим виникнення інновацій. Однак дедалі частіше серед науковців постає питання: як виникають нововведення? Або іншими словами: який процес формування інновацій?

Ми вважаємо, що будь-яка інновація не може з'явитися сама по собі. Вона потребує творця як мислячого суб'єкта. Останній долучається до процесу творення завдяки наявності свідомості як здатності не лише відображати, а й перетворювати дійсність. Цілком зрозуміло, що нововведення не можна звести до спроб людини забути про свої буденні клопоти та негаразди. Хоча певний сенс має і цей фактор. Однак одна із основних першопричин для появи інновацій стоїть поруч із потребами людини. Вони є своєрідним каталізатором, котрий скеровує усі творчі сили особистості на вироблення нової якості, властивості речей, систем, технологій. Це суб'єктивна за своїм характером причина. Об'єктивною є постійно змінюване середовище, що оточує людину і суспільство (природне, соціально-економічне тощо). Останнє спонукає особистість на пошуки нових шляхів пристосування до нього.

Іншими словами, вона має постійно вдаватися до креативності, котра складає суть її існування. Саме життя людини йде паралельно із її творчістю. На підтвердження цієї тези досить доречними є слова О. Старовойтенко: «Творчість — атрибут повноцінного життя особистості» [11, с. 168].

Б. Новіков утверджував: «Тільки у творчості людина виступає не просто частиною світу, але центром його» [9, с. 19]. Проте в когось може постати запитання: чи кожна особистість володіє творчістю чи це здатність обраних? М. Бердяєв із цього приводу звертає увагу на те, що людина як образ і подоба Бога не може не творити. До подібних висновків прийшов також І. Ільїн. На думку останнього кожна особистість може стати творцем, художником в силу своєї божественної природи. При цьому І. Ільїн утверджував, що все залежить від самої людини, від її вибору та готовності сприйняти божественне, а саме: «Творчим першопочатком всієї духовної культури є Божественне в нас, дароване нам у одкровенні живим і благим Богом, що сприймається нами шляхом любові і віри» [3].

Загальноживаним у науці є визначення творчості як діяльності по створенню нового. Дана дефініція вважається нами цілком виправданою, але при цьому нас цікавить, який характер цієї діяльності. На нашу думку, творчість слід розглядати як об'єктивно-суб'єктивний процес. Об'єктивність творчого процесу полягає у тому, що він завжди має справу із оточуючою дійсністю і успішно протікає лише за умови взаємодії із уже пізнаними об'єктами. При цьому останні розглядаються не як такі, що обмежують свободу творчої діяльності, а як її важливі умови.

З іншого боку, важливою складовою творчого процесу є людина із її уміннями, знаннями, потребами, активністю. Як стверджував Б. Новіков у самому об'єкті творчості завжди діють закони, котрі можуть бути змінені у відповідності до задуму, цілей та ідеалу, котрі ставить особистість. Не викликає сумніву і твердження Г. Батіщева про те, що проблема

творчості вимагає у самій її постановці звернення до тих універсально-всезагальних категорій дійсності, без освоєння яких неможливий процес утворення принципово нових можливостей — сам процес творчості. Беручи за основу наявне буття, творчість передусім є моментом виходу за межі безпосередньо даного. У відповідності до цього можна констатувати, що креативна діяльність носить цілепокладаючий характер, гармонійно поєднуючись тим самим із процесом утілення її результатів.

Творчість, подібно до свободи, невичерпна. На думку М. Бердяєва вона є вічною. Ці характеристики обумовлені передусім тим фактом, що, по-перше, невичерпним є сам об'єктивний світ, котрий виступає субстратом, першоосновою креативної діяльності людини. По-друге, багатоманітним, багатогранним і надзвичайно безмежним є світ людських ідей, цілей, ідеалів, здібностей, котрі змінюються протягом життя людини у відповідності до її потреб. Розглядаючи творчість як свободу, ми повинні звернути увагу також на той факт, що це не будь-яка вседозволеність чи безконтрольність. Навіть натяку на це не має бути. Свобода творчості проявляється у здатності людини перетворювати оточуючий світ у відповідності до своїх потреб, задумів тощо. При цьому творчість може бути спрямована не завжди на становлення блага. Проте чітко розмежувати які результати творчості мають позитивне значення, а які негативне на індивідуальному рівні досить важко. Це залежить від пріоритетів та умов життя окремих людей чи груп. Але якщо все визначати у відповідності до загальнолюдських норм моралі, гуманності, то звичайно ми зможемо прослідкувати як визначальні, так і небезпечні для життєдіяльності людини наслідки креативності. Такі суперечливі тенденції загострюють серед науковців дискусію щодо подальшої долі не лише творчої діяльності, але й інновацій. Проте, ми не можемо повністю відмовитися від нововведень, котрі є продуктом творчості, оскільки це при-

веде до загострення іншої проблеми — свободи. Окрім цього, виступивши із заявою гострого неприйняття інновацій, людство тим самим виключає можливість прогресу. Однак, поряд із цим, не слід підтримувати всі без винятку інновації, оскільки це поведе до все більшого загострення всезагальних проблем — глобальних, а отже поставить під загрозу наше існування. За такої складної ситуації єдино можливим варіантом виходу із глухого кута є потреба у обмеженні вседозволеності творчості, у гармонійному співіснуванні нововведень із людиною та природою.

Таким чином, креативність — це невід’ємна риса інноваційної діяльності. Вона розглядається як характерна властивість творчої особистості, котра проявляється у здатності сформулювати дещо нове. На думку Г. Кархіна, креативність — «основний принцип новації; важлива, віками формована частина теологічних, філософських і наукових доктрин, котрі визначають творця і творчість джерелом і потенціалом розвитку» [13]. У філософському енциклопедичному словнику за редакцією А. Івіна творчість визначається як «діяльність, котра породжує нові цінності, ідеї, саму людину як творця» [12, с. 849]. В. Кемеров розглядає її як «необхідну складову культури, підґрунтя будь-яких інноваційних розроблень. Її реалізують у створенні нового, досконалішого» [10, с. 553]. Іншими словами, всі ці визначення вказують на той факт, що без такої риси як креативність особистість не зможе втілити у життя дещо нове, дати початок інновації як способу вирішення або відповіді на посталу проблему. Проте всі вони так чи інакше схожі із визначенням інновації. У такому випадку постають запитання як можна відрізнити інновацію від творчості? Чи є ці категорії синонімами? Якщо ні, то який аспект об’єднує воедино ці складні явища? Дати відповіді на ці та ряд інших запитань досить непросто. На нашу думку, дані питання можна розв’язати наступним чином. Безумовно творчість є складним і притаманним лише людині про-

цесом становлення усього якісно нового. Її слід розглядати як діяльність по створенню нового. У той час інновація являє собою не процес вироблення нових технологій, речей, систем, і не механізм їх втілення у життя, а результат креативних пошуків особистості, втілений у вигляді готового продукту. Це власне і є інновація або його синонім — нововведення. Інакше, зведення сутності цієї категорії до двох вище зазначених дефініцій породило б тавтологію із поняттям творчість. У такому випадку можна констатувати, що ці категорії взаємопов'язані між собою і знаходяться у системі співпорядкування. При цьому визначальне місце у ній належить творчим здібностям особистості.

Таким чином, можна зробити висновок, що інновації займають істотне місце у житті людства. При визначенні сутності цієї категорії, порушується проблема нового як якісної характеристики, яка власне і становить зміст нововведень. На нашу думку, абсолютно нового немає і не може бути, оскільки всі процеси, системи, речі так чи інакше тяжіють своїм корінням до минулого. А отже, інновації характеризуються певним традиціоналізмом. Однак традиції складають лише основу нововведень, а суть їх визначається становленням нової якості, властивості продукту в процесі креативної діяльності особистості. Останню можна розглядати через призму свободи. Проте свобода не повинна зводитися до вседозволеності. Окрім того, людство має поставити творчий процес у відповідність до норм моралі. З приводу цього досить доречними є слова В. Кутирева: «Перед людством стоїть завдання, не відмовляючись від творчості, підпорядкувати її цінностям гуманізму, що є, по-суті, специфічною конкретизацією добра і блага» [8, с. 77]. Кожна особистість має усвідомити, що подальше її життя знаходиться в її руках. Саме від того, які пріоритети людство поставить на перший план і буде залежати подальший хід історії.

Література

1. Бергсон А. Творческая эволюция / А. Бергсон : [пер. В. Флеровой]. — М. : "КАНОН-пресс", "Кучково поле", 1998. Режим доступа : <http://psylib.org.ua/books/bergs01/index.htm>
2. Бердяев Н. А. Философия творчества, культуры и искусства : в 2-х т. / Н. А. Бердяев. — М. : Искусство, 1994. — (Серия Русские философы XX века). Т. 1. — 1994. — 542с.
3. Галушкина Н. Тема творчества в философии Н.Бердяева и И. Ильина (сравнительный анализ) [Электронный ресурс] / Н. Галушкина. Режим доступа : <http://www.humanities.edu.ru/db/msg/78162>
4. Дмитриева М. С. Традиции и инновации [Электронный ресурс] / М. С. Дмитриева // Наукове пізнання : методологія та технологія. — 2008. — Вип. 2 (22). — С. 5-10. — Режим доступа до журн. : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_Gum/Npmt/2008_2/st1.pdf
5. Елфимов Г. М. Возникновение нового : филос. очерк / Геннадий Михайлович Елфимов. — М. : Мысль, 1983. — 188 с.
6. Князева Е. Н. Возращивать социальные инновации — значить управлять креативно [Электронный ресурс] / Е. Н. Князева. Режим доступа : <http://spkurdyumov.narod.ru/Knyazeva36.htm>
7. Козик В. Інновації : сутність і трактування поняття, міжнародний досвід і Україна / В. Козик, В. Манзій, О. Тарасовська // Інвестиції : Практика та досвід. — 2008. — № 11. — С. 7-11.
8. Кутырев В. А. Осторожно творчество! / В. А. Кутырев // Вопросы философии. — 1994. — № 7-8. — С. 72-81.
9. Новиков Б. В. Творчество и философия / Б. В. Новиков. — К. : Изд-во при Киев. ун-те, 1989. — 168 с.
10. Современный философский словарь / [под. ред. Кемеровова В. Е.]. — 3-е изд., испр. и доп. — М. : Академический Проект, 2004. — 864 с.

11. *Старовойтенко О. Б.* Філософський смисл творчості й психологічні моделі самопізнання творчої особистості / О. Б. Старовойтенко // Філософська і соціологічна думка. — 1991. — № 10. — С. 168-173.

12. *Философия : энциклопедический словарь* / [под. ред. Ивина А. А.]. — М. : Гардарики, 2004. — 1072 с.

13. *Цветкова В. Д.* Новые возможности исследования новации и инновации в философии [Электронный ресурс] / В. Д. Цветкова. Режим доступа : <http://www.lib.csu.ru/vch/115/015.pdf>

І.М. Руденко. Інновації: сутність і процес становлення.

Рассматривается проблема инноваций в контексте творческих способностей личности. Доказывается, что потребности и условия существования человека есть первопричинами инноваций, а традиции — основа становления инноваций. Креативная деятельность личности — процесс формирования инноваций.

Ключевые слова: инновация (нововведение), творчество, традиция, прогресс, свобода.

I.M. Rudenko. Innovations: Essence and Process of Formation.

The problem of innovations in the context of creative abilities of a person is under consideration in the article. The needs and conditions of a person's existence are proved to be the foundation of innovations. The author suggests that traditions are basis for innovations. It is also stated that person's creative activity is the foundation for formation innovations.

Key words: innovation, creative, tradition, progress, freedom.

Надійшла до редакції 11.04.2010 р.